

Svet divjega petelina - Smrekovec¹

Človek je del narave, zato se do nje ne bi smel obnašati ošabno in domišljavo, saj z njenim uničevanjem pravzaprav uničuje samega sebe. Vsak obisk narave, opazovanje življenja okoli sebe in njegovo razumevanje napolnjuje človeka z nevidno energijo. Ko pa se med človekom in naravo stkejo tudi tiste prvobitne vezi, je medsebojna simbioza že skoraj popolna. Ljudem, ki to zmorejo, ni potrebo razlagati in dopovedovati tistega, kar je v živalskem svetu nekaj povsem samoumevnega. Živali natančno vedo, kje je njihov življenjski prostor in le redko posegajo v drugega, pravila življenja pa imajo tako ali tako že davno zapisana v svojih genih.

Prelep svet Smrekovškega pogorja, razdeljen med zgornjo Savinjsko, Šaleško in Mežiško dolino, se od Slemena preko Smrekovca, Kernesca, Komna in Travnika razteza vse do Raduhe. To je svet vulkanskih kamenin, izoblikovanih v zaobljene kopaste vrhove s položnimi pobočji, razčlenjenimi z globačami in poraslimi z obsežnimi sklenjenimi gozdovi. Ti gozdovi nudijo zavetje eni naših najbolj skrivnostnih živali, divjemu petelinu (*Tetrao urogallus* L.). Divji petelin že dolgo buri duhove ljudi tako zelo močno, da je številnim pomenil navdih za literarne ali likovne stvaritve, drugim je nekaj pomenila le njegova trofeja, tretjim pa je že samo stik z njim prinesel veliko notranjega zadovoljstva. Divji petelin je zares skrivnostna žival, ki jo imajo možnost videti redki, in še to v glavnem le v času paritve, ko je ljubezen močnejša od vsake previdnosti. V Sloveniji, ki je po gozdnatosti druga država v Evropi, živijo predstavniki štirih vrst gozdnih kur: divji petelin, ruševca, belka in gozdni jereb in za vse velja, da so neprilagodljive živali, ki zelo težko prenašajo spremembe v svojem življenjskem okolju in se nanje odzivajo tako, da ga zapustijo.

Avtorji filma o divjem petelinu prihajamo iz različnih okolij in poklicev, družijo pa nas ljubezen do narave. Kdo ve, koliko ur smo preždeli v različnih skrivališčih, in kdo ve, koliko ur smo nemo preživeli v opazovanju življenja okoli sebe. Marsikdaj smo odkrivali za nas neznan svet, se iz njega učili in ga s pomočjo kamere in fotografskih aparatov zabeležili tudi našim zanamcem. Med potikanjem po skritih kotičkih gozdov so nam pomagali mnogi lovci, tisti pravi, ki vedo, kaj je narava in kaj je življenje v njej. Le pravi ljubitelji narave se v dežju, snegu, mrazu, megli in vročini, podnevi ali ponoči odpravijo opazovat skrivnostni svet narave.

¹ Nekoliko prirejen tekst za film o divjem petelinu avtorjev Milana Cerarja, Toma Čonkaša in Damijana Kljajiča

“Velikega petelina”, kot imenujemo divjega petelina domačini, in ruševca opazujemo avtorji filma že več let skupaj z našimi spremljevalci, med katerimi sta prav gotovo najbolj vztrajna član LD Smrekovec Šostanj, Anton Časl, in član LD Velenje, Marjan Rošar. Za opazovanje tako plašnih živali, kot so gozdne kure, se je treba seveda temeljito pripraviti. Ne samo zato, da bi jih lahko opazovali in posneli, temveč tudi zato, da jih pri njihovem vsakdanjem življenju ne bi motili. To je njihov svet, ljudje smo tu le vsiljivci. V bližini njihovih stalnih rastišč, dostikrat še v snegu, si že zgodaj spomladi iz naravnih materialov pripravimo skrivališča ali zaklone, iz katerih potem opazujemo živali, ne da bi jih pri tem vznemirjali. Na pot do zaklonov se ponavadi odpravimo že zvečer, saj se parjenje gozdnih kur začne ob prvem svitu. Noči so v času rastišča še zelo hladne, a so vsi naporji in mraz pozabljeni že ob prvem oglašanju ruševca ali divjega petelina.

Pomlad je čas novega življenja, ko se narava po dolgi zimi spet prebuja, in čas, ko si večina živalskih vrst spleta gnezda oziroma skrbi za svoj naraščaj in s tem za nadaljevanje svoje vrste. Na območju zgornje gozdne meje, v pasu ruševca, s kakšnim osamelim macesnom ter z zaraščajočimi se pašniki, je svet ruševca, skrivnostne živali, ki jo je največkrat moč videti le v času paritve, ko na stoletnih rastiščih svatuje, piha, gruli, skače in se šopiri. Vsakdo, ki je imel srečo opazovati in poslušati ruševca pri njegovi ljubezenski igri, tega prav gotovo nikoli ne bo pozabil in se bo v njegov odmaknjen svet še vračal.

V Sloveniji živi divji petelin v starejših mešanih in presvetljenih iglastih gozdovih s pritalnim rastlinstvom na nadmorski višini od 1.000 do 1.600 m. Smrekovško

Divji petelin (*Tetrao urogallus*) ob jutranjem petju na Smrekovcu (foto: D. Kljajič, glavna nagrada 4. natečaja Mobitel-DOPPS, 2000, z mednarodno udeležbo)

pogorje po mnenju nekaterih raziskovalcev v začetku tretjega tisočletja predstavlja enega najmočnejših habitatov divjega petelina v alpskem prostoru. Življenjsko okolje divjega petelina je odmaknjeno od človekovih bivališč, vendar so številne poti in ceste, pa tudi drugi človekovi posegi v prostor močno ogrozili njegovo okolje. Za eno paritveno območje petelina oziroma rastišče je po ugotovitvah raziskovalcev potrebno vsaj 50 ha sklenjenega starega gozda, in ker se divji petelin vsako pomlad vrača na isto rastišče, se bo vanj vračal tudi, če rastišče presekamo s cesto ali če posekamo drevesa v njem. Vsako opuščeno rastišče pa pomeni krčenje populacije in s tem osiromašenje naravne krajine.

Marsikje, kjer je nekadaj živel divji petelin, so nanj ostali le še spomini, ki se najdejo še v starih lovskih zapisih ali upodobitvah različnih umetnikov. Zahodno obrobje Šaleške doline, zgornja Savinjska in Mežiška dolina oziroma Smrekovško pogorje pa so še vedno območja, kjer ga lahko najdemo.

Divji petelin se razmnožuje oziroma rasti od sredine aprila do sredine maja. Petelini se oglašajo z različni glasovi, ki bi jim le težko rekli petje, saj včasih s petjem nimajo nobene zveze. Odrasel samec, ki je še posebej lep ravno v času rasti, je težak okoli 4 kilograme. Petelin je po glavi črn, črno ima tudi približno 6 cm dolgo "brado", kot imenujemo šop daljšega perja pod kljunom. Nad očmi ima rdeče obarvano izboklino, imenovano roža, sestavljeno iz kožnatih resic, ki je posebno razvita v času rasti. Kljun petelina je močan, zakrivljen in z ostrimi robovi, zato pozimi ob pomnjanju druge hrane z lahkoto ščiplje drobne vejice in popke. Vrat petelina se zdi temno siv, ker so peresa kakor poškrabljeni z drobnimi črnimi in belimi pikami. Oprsje je pri petelinu kovinsko zelene barve, spodnji del oprsja in trebuh pa pokriva črno-belo perje. Rep je črn in posejan z belimi lisami, ki so po obliki, velikosti in pogostosti pri vsakem petelinu drugačne in se spreminjajo s starostjo. Z natančnim opazovanjem lahko po tem ločimo peteline med seboj. V predelu ramenskega sklepa ima petelin belo liso, imenovano tudi okence. Noge divjega petelina imajo 4 prste z močnimi kremplji. Noge, ki so prilagojene za življenje na tleh in na snegu, so močne in zelo primerne za brskanje. Na prstih ima resice, ki jih pri golitvi, to je vsakoletni zamenjavi perja in obnovi kljuna, krempljev in roževinastih lusk na nogah, ob koncu petja izgubi.

Divji petelin se prehranjuje z različno hrano rastlinskega in živalskega izvora. Pestrost njegove hrane je predvsem odvisna od rastlinskih vrst, ki rastejo v petelinovem življenjskem okolju. Za življenje petelina je zelo pomembna drevesna sestava gozda, delež

gozdnih jas, poraščenih z borovnicami, brusnicami in malinami, ki so njegova osnovna hrana. Pozimi v njegovi prehrani prevladuje skoraj izključno rastlinska hrana: iglice in vejice iglavcev, spomladi tudi popki listavcev, poleti in jeseni pa borovnice, brusnice in drugo jagodičevje. Med živalsko hrano uživa različne žuželke, pajke in zlasti mravlje, pri kebkkih pa v prehrani prevladujejo mravlje in njihove bube. Pri preučevanju divjega petelina so v njegovem želodcu našli ostanke številnih rastlinskih in živalskih vrst. Pri prebavilih divjega petelina je zanimivo nesorazmerno veliko slepo črevo, ki ga imajo vse gozdne kure, saj služi to slepo črevo za razkrajanje celuloze in lignina, ki v prehrani divjega petelina pomenita 40 % vse hrane.

Poletje je v hribovitem svetu kratko, jesen s svojo pestro paleto barv pa že naznanja bližajočo se zimo. Z zimo prihaja čas, ko so živali v svojem življenjskem okolju najbolj izpostavljene naravnim plenilcem in seveda vremenskim pogojem, ki so v svetu divjega petelina že dokaj ostri. Včasih je lahko srečanje človeka in petelina tudi posledica naključja. Kaj občasno, zlasti pozimi, prižene divjega petelina iz odmaknjenih gorskih predelov v nižino, v urbano okolje, nihče zagotovo ne ve, na to vprašanje pa bo pravi odgovor verjetno zelo težko ali morda celo nemogoče najti.

Divji petelin spada med naše najbolj občutljive in neprilagodljive živalske vrste, zato je danes zaradi najrazličnejših sprememb, do katerih prihaja v njegovem življenjskem okolju, zelo ogrožen. Razen za podnebne spremembe in za redke primere bolezni je za vse drugo bolj ali manj kriv človek. Ker vedno bolj posegamo v naravo in pri tem opuščamo ukrepe za varstvo in ohranitev redkih in ogroženih živalskih vrst, ta ptič izginja. Sekanje starejših gozdov, številne gozdne ceste, izletništvo in druge oblike turizma škodijo občutljivim živalskim vrstam, ki se umikajo in včasih celo izginejo. Upamo, da se bo ta čudovita gozdna kura ohranila in da jo bomo še dolgo srečevali tudi v naših krajih. Morda bomo s filmom, ki smo ga posneli, k temu pripomogli tudi avtorji filma: Milan Cerar, Tomo Čonkaš in avtor tega prispevka. Življenje pa gre svojo pot naprej.

Viri

- MIKULETIČ, V., 1984. Gozdne kure, Biologija in gospodarjenje. - Zlatorogova knjižnica, Lovska zveza Slovenije, 1984.
 ADAMIČ, M., 1987. Ekologija divjega petelina (*Tetrao urogallus* L.) V Sloveniji. - Strokovna in znanstvena dela, št. 93, 93 s.
 ČAS, M., 1998. Divji petelin in ogroženo živalstvo v gorskem gozdu Slovenije. - Lovec, št. 5, maj 1998, str. 193-199.
 ČAS, M., 2001. Divji petelin - pokazatelj odnosa do gozda. - Lovec, št. 6, junij 2001, str. 286-289.

Damijan Kljajič